

DIAK

Katja Tanskanen
Sosionomi (AMK), varhaiskasvatus
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Opinnäytetyö, 2024

**Vanhempien osallisuus
varhaiskasvatuksessa**

TIIVISTELMÄ

Katja Tanskanen
Vanhempien osallisuus varhaiskasvatuksessa
28 sivua, 3 liitettä
Syksy 2024
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi, varhaiskasvatus

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää uusia toimintatapoja vanhempien osallisuuden ja yhteistyön vahvistamiseen varhaiskasvatuksessa työelämän yhteistyökumppanin kanssa. Tämän lisäksi tavoitteena oli vahvistaa kasvatusyhteistyötä ja selvittää perheiden tarpeita. Tarkoituksena oli selvittää minkälaista yhteistyötä vanhemmat haluavat ja mitä ovat vanhempien kokemukset yhteistyöstä kodin ja varhaiskasvatuksen välillä. Yhteistyökumppani oli erään pienen kunnan varhaiskasvatus.

Opinnäytetyö on kehittämispainotteinen. Kehittämistyön tarve nousi esille henkilöstöltä. Apuna kehittämistyössä käytettiin vanhemmille suunnattua kyselyä, jonka avulla vanhempien mielipiteitä kyseltiin. Tulosten avulla suunniteltiin kehittämistyön jatkoa. Kyselyn vastausten avulla saatiin selville, millaisena vanhemmat kokivat kodin ja varhaiskasvatuksen välisen yhteistyön. Lisäksi kartoitettiin mitä vanhemmat toivoivat lisää yhteistyöltä ja osallisuuden mahdollisuuksilta.

Kyselyssä otettiin selvää myös, onko vanhemmissa vanhempaintoiminnasta kiinnostuneita. Vastaukset vahvistivat vielä sitä, että vanhempainyhdistystoiminta voisi toimia hyvänä osallisuuden ja kasvatusyhteistyön edistäjänä. Huolimatta siitä, että vanhempainyhdistystoiminnasta oli neljä kiinnostunutta, yhdistystä ei kuitenkaan saatu perustettua. Varhaiskasvatuksen työryhmä koki kuitenkin saaneensa kyselystä hyvää tietoa perheiden tarpeista jatkoa varten. Kehittämistyön tuotoksena tehtiin jaettava vanhempainyhdistystoiminnasta kertova tiivistetty tietopaketti jaettavaksi, jos kiinnostus kuitenkin myöhemmin heräisi.

Asiasanat: kasvatusyhteistyö, osallisuus, vanhempien osallisuus, vanhempainyhdistystoiminta, varhaiskasvatus

ABSTRACT

Katja Tanskanen

Parent's involvement in early childhood education

28 pages and 3 appendices

Autumn, 2024

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor of Social Services, Early Childhood Education

The aim of this thesis was to develop new methods to strengthen the involvement and cooperation between parents and early childhood education with my working life collaborator. In addition, the aim was to strengthen educational cooperation and to find out what the needs of the families are. The purpose was to find out what kind of cooperation parents want and what their experiences are of cooperation between home and early childhood education. Working life collaborator was a small municipalities early childhood education.

This thesis was development-oriented. The need of the development work came from the employees. The survey which was directed to parents was used to help development work and find out the parents' opinions. With the help we got from the results of the survey we started to plan continuation for the development work. From the results of the survey we found out how the parents felt cooperation between home and early childhood education. In addition, we investigated what kind of cooperation and involvement possibilities were needed more.

With the survey we also found out if there were any parents interested in founding a parents' association. Results from the survey reinforced the idea that the parents' association could be one way to advance involvement and educational cooperation. Despite the fact that four of the parents who answered the survey were interested of the parents' association, it was not realized this time. Work group from the early childhood education found out good information of the families' needs for continuation. The output for the development work was made in a form of a guidebook about parents' association to distribute to parents if interest wakes up later.

Keywords: educational cooperation, involvement, parents' involvement, parents' association, early childhood education

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 VARHAISKASVATUS	6
3 VANHEMPIEN OSALLISUUS JA KASVATUSYHTEISTYÖ	9
3.1 Vanhempien osallisuus	10
3.2 Kasvatusyhteistyö	11
3.3 Vanhempainyhdistys	13
4 KEHITTÄMISTYÖN LÄHTÖKOHDAT TARKOITUS JA TAVOITTEET	14
4.1 Kehittämistyön tarkoitus ja tavoitteet.....	15
5 KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTTAMINEN	15
5.1 Tavoitteiden määrittely ja suunnittelu	16
5.2 Kehittämistyön toteutus.....	17
5.3 Päätäminen ja arviointi.....	21
6 POHDINTA	22
6.2 Eettisyys ja luotettavuus.....	23
6.3 Ammatillinen identiteetti	24
LÄHTEET.....	26
LIITE 1. Kyselyn saatekirje koteihin	29
LIITE 2. Kysely.....	30
LIITE 3 Tietopaketti varhaiskasvatukseen jaettavaksi perheille	32

1 JOHDANTO

Varhaiskasvatus on kokenut isojaikin muutoksia vuosien varrella. Osa niistä on muotoutunut pikkuhiljaa ja osa taas nopeammalla aikataululla. Tämä on haastanut sekä kuntia että varhaiskasvatuksen ammattilaisia pysymään muutosten mukana. Muutoksia ovat muun muassa olleet varhaiskasvatuslakiin kirjattu lapsen oikeus saada varhaiskasvatusta, joka aiemmin on kirjattu vanhempien oikeudeksi saada lapselleen varhaiskasvatusta, mutta muutettu sitten lasten oikeudeksi. Tämän lisäksi jokaiselle lapselle on tehtävä oma varhaiskasvatussuunnitelma. Lukuisat muutokset koskivat myös lapsen varhaiskasvatusoikeutta ja henkilöstön mitoitusta elokuussa vuoteen 2016 mennessä. Kuitenkin taas muutaman vuoden kuluttua kyseisiin asioihin tehtiin uusia muutoksia. (Lahtinen, 2021, s. 7, s. 9–10, s. 13–14.)

Yhtenä muutoksena on lakiinkin kirjattu yhteistyö vanhempien kanssa ja heidän kannustamisensa osallisuuteen. Vanhemmille on annettava mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin. (L 540/2018) Useasti on kuitenkin kulttuurillemme tyypillistä, että koulutusta ja asiantuntijuutta arvostetaan niin paljon, että vanhemmat ovat kokeneet, etteivät joko uskalla tai halua tuoda esille mielipiteitään. (Ahonen, 2017a, s. 243).

Muutoksia on tullut niin monia ja ollut lähes jatkuvaa niin, että uusien toimintatapojen löytäminen ja niiden juurruttaminen on ottanut oman aikansa ja on ymmärrettävää, että niiden sisäistäminen vie aikaa. Uusien asioiden haltuunotto, kokonaisten toimintatapojen ja toimintakulttuurien muuttaminen, asioista tiedottaminen ja eri järjestelmien päivittäminen ja erinäisten päätösten valmiiksi saaminen vaatii aikaa ja on edelleen käynnissä. (Lahtinen, 2021, s. 14.)

Kehittämistyön teoriapohjana käytettiin Timo Toikon ja Teemu Rantasen teoksessa Tutkimuksellinen kehittämistoiminta kuvattua lineaarista mallia. Tämä malli koostuu neljästä vaiheesta; tavoitteiden määrittely, suunnittelu, toteutus, päättäminen ja arviointi. (Toikko ja Rantanen, 2009, s. 64–65.)

Työelämän yhteistyökumppanin kanssa aloimme pohtimaan, miten vanhempien osallisuutta voitaisiin varhaiskasvatuksessa lisätä ja kehittää. Arjessa oli jo monia hyviä käytänteitä ja ideoita toteutettu, mutta kaivattiin kuitenkin jotain uuttakin. Lisäksi suunnitteilla olevia hyviä ideoita oli vielä ajatuksen tasolla. Kehittämistyöhön lähdettiin myös niin ikään vanhempia osallistamalla ja kysymällä kyselyn avulla heidän ajatuksiaan, kokemuksiaan ja ideoita asiasta. Kyselyn vastausten perusteella pohdittiin, miten asiaa lähdetään kehittämään. Ennen kyselyä yhdeksi ajatukseksi nousi vanhempainyhdistystoiminnan perustaminen, joka voisi uudella tavalla edistää vanhempien osallisuutta ja kyselystä saamamme tulokset vahvistivat ajatusta. Huolimatta vanhempien kiinnostuksesta, vanhempainyhdistystoimintaa ei saatu polkaistua käyntiin. Kehittämistyön lopputuotoksena tehtiin Suomen Vanhempainliiton sivustoja apuna käyttäen tietopaketti, missä lyhyesti kerrottiin vanhempaintoiminnasta. Sitä voitaisiin jakaa kunnan varhaiskasvatuksen piirissä oleville vanhemmille, jos myöhemmin kiinnostus herää uudelleen.

2 VARHAISKASVATUS

Laadukas varhaiskasvatus antaa hyvän pohjan lapsen myöhemmälle oppimiselle ja tasoittaa erilaisten perhetaustojen mahdollisia vaikutuksia. Varhaiskasvatuksella koetaan olevan suurta yhteiskunnallista vaikutusta. Laadukkaasta varhaiskasvatuksesta on siis pidettävä kiinni hyvällä koulutuksella, jatkuvalla kehittämisellä ja hyvällä arjessa tapahtuvalla työllä. (Koivula ym., 2022, s. 3–5.)

Varhaiskasvatus tarkoittaa alle kouluikäisille lapsille suunnattua toimintaa, joka muodostuu hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta ja jonka painopiste on pedagogiikassa. Perhepäivähoito, päiväkodissa tapahtuva varhaiskasvatus ja avoin varhaiskasvatustoiminta ovat varhaiskasvatuksen eri muotoja. (Opetushallitus, i.a. -b) Varhaiskasvatuksessa tuetaan sekä lapsen kehitystä, oppimista ja kasvua että huoltajien kasvatustyötä. Varhaiskasvatus osaltansa edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa ja toisaalta pyrkii ehkäisemään syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksen toiminta on aina suunnitelmallista. Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta tehdään kuntien paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Lisäksi jokaiselle lapselle tehdään oma henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma yhteistyössä huoltajien kanssa. (Opetushallitus, i.a. -a)

Varhaiskasvatusta ohjaavat varhaiskasvatuslaki ja Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, jotka yhdessä antavat pohjan laadukkaalle ja toimivalle varhaiskasvatukselle (Opetusalan ammattijärjestö OAJ, i.a.). Yksi uuden varhaiskasvatussuunnitelman muutoksista on sen velvoittavuus. Sen tarkoituksena on kehittää varhaiskasvatuksen laatua, tasoittaa paikkakohtaisia eroja varhaiskasvatuksessa ja asettaa henkilöstöä pohtimaan säännöllisesti omaa toimintaansa ja sen kehittämistä. (Ahonen, 2017b, s. 11–12.)

Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteella laaditaan kuntiin, kuntayhtymiin tai muihin yksityisiin tai julkisiin palveluntuottajiin paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma. Valtakunnallinen suunnitelma luo paikallisen

varhaiskasvatussuunnitelman pohjan, johon voidaan tuoda järjestäjän omaa paikkakohtaista yksilöllistä painotusta. Myös paikallinen suunnitelma on velvoittava ja sitä tulee säännöllisesti arvioida ja kehittää. Suunnitelman käytön on kuitenkin oltava sellaista, että se mahdollistaa lasten osallisuuden arjessa ja erilaisten tarpeiden huomioimisen lapsiryhmässä, kuten sosiaalisten taitojen harjoittelun. (Ahonen, 2017b, 13–14)

Lapsella on oikeus laadukkaaseen varhaiskasvatukseen. Laadukas varhaiskasvatus luo lapselle turvallista kehitystä ja hoivaa sekä tukee oppimista ja koulutuksellista tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. (Murto, 2024.) Julkista ja yksityistä varhaiskasvatusta valvovat aluehallintovirasto ja Valvira, tämän lisäksi kunta tai kuntayhtymät valvovat yksityisiä palveluntuottajia. Valtakunnallisesti varhaiskasvatusta valvoo Valvira ja alueittain aluehallintovirasto. Aluehallintovirasto saa toimintaansa Valviralta ohjausta, jonka tarkoituksena on yhdenmukaistaa toimintatapoja, menettelytapoja ja ratkaisukäytänteitä. Yhdenmukaistaminen takaa varhaiskasvatuksen laatua eri toimijoiden välillä. Kunnat taas vastaavat oman alueensa varhaiskasvatuksen järjestämisestä, saatavuudesta ja tuottamisesta. (Valvira, i.a.)

Varhaiskasvatuksella on merkittävä rooli myös perheen tukemisessa ja yhtenä ennaltaehkäisevän työn muotona. Jonkin kuormittavan asian kohdatessa perhettä on tärkeää, että he saavat tukea mahdollisimman matalalla kynnyksellä ja oikea-aikaisesti. Henkilöstön pedagogisen osaamisen lisäksi vanhemmuuden tukeminen ja perheiden hyvinvointityö on osa osaamista. Myös verkostotuntemus ja moniammatillinen yhteistyö auttavat perheen tukemisessa mahdollisesti palveluiden piiriin. Tämä ei kuitenkaan vaadi henkilöstöltä perhetyön asiantuntijuutta, vaan arvostavaa ja osaavaa kohtaamista. (Suomen Vanhempainliitto ry, i.a. -c)

Kohtaamalla perheitä tasavertaisesti, arvostavasti, kunnioittavasti ja ymmärtävästi luodaan luottamuksellinen suhde, missä perheen on turvallista kertoa heitä koskettavista asioista (Suomen Vanhempainliitto ry, i.a. -c). Perheet voivatkin kohdata erilaisia asioita ja elämäntilanteita, jotka haastavat heitä arjessa, näitä asioita on hyvä ymmärtää ja ottaa huomioon

varhaiskasvatuksessa. Vanhemmuuden tukemisen avulla voidaan lisätä myös lasten hyvinvointia. Nykypäivänä vanhemmat kohtaavat paljon paineita ja vanhemmuudelta vaaditaan paljon. Tietyntylaiseen täydelliseen vanhemmuuteen pyrkiminen saattaa ohjata vanhempia vanhemmuudessa, mutta toisaalta se saattaa myös tarpeettomasti syyllistää vanhempia ja rajoittaa vanhemmuutta, lapsuutta tai koko perheen elämää. Varhaiskasvatus on osaltaan yksi tärkeimmistä vanhemmuuden tukijoista. (Terävä, J. & Böök, M-L. 2022. s. 51, 57.)

Jos taas tarkastellaan perhetyön asiantuntijuuden tarvetta toiselta kannalta, voidaan todeta varhaiskasvatuksen sosionomin vastaavan juuri tähänkin tarpeeseen. Varhaiskasvatuksen sosionomin tullessa uutena työnkuvana varhaiskasvatukseen on herättänyt keskustelua siitä, mitä osaamista sosionomi voi tuoda työhön. Yhtenä osaamisena mainitaan sosiaalipedagogiikka, joka on tärkeää varhaiskasvatuksen laadun ja kehittämisen kannalta. Varhaiskasvatuksessa mainittuja arvoja ovat esimerkiksi yhdenvertaisuus, tasa-arvo, moninaisuus, lapsuuden itseisarvo ja kestävä elämäntapa. Nämä arvot taas ohjaavat pohtimaan sosiaalipedagogisesti, miten näitä arvoja voidaan toteuttaa kasvatuksessa ja miten voidaan edistää muun muassa tasa-arvoa, oikeudenmukaisuutta ja ihmisarvoa. Jotta voidaan toteuttaa ja kehittää mahdollisimman laajasti ja laadukkaasti varhaiskasvatuksen arvopohjaa ja oppimiskäsitystä, tarvitaan muun osaamisen lisäksi sosiaalipedagogiikan osaajia, varhaiskasvatuksen sosionomeja. (Rintakorpi & Holmikari, 2021)

Sosionomin osaamisen alueiksi voidaan varhaiskasvatussuunnitelmasta poimia esimerkiksi yhdenvertaisuus, tasa-arvo, monialainen yhteistyö, verkosto-osaaminen, kasvun ja kehityksen tukeminen, moninaisuuden ja osallisuuden tukeminen, kulttuurinen osaaminen sekä tiimi- ja yhteistyöosaaminen. (Rintakorpi & Holmikari, 2021) Sosionomin koulutuksessa nousee esille myös osallisuus, millä tarkoitetaan niin lasten kuin vanhempien osallisuutta, mutta myös yhteiskunnallista osallisuutta. Varhaiskasvatuksen sosionomin osaamisalueita ovat erityisesti perheiden kanssa tehtävä yhteistyö, palvelujärjestelmän tunteminen ja moniammatillinen yhteistyö ja verkostotyö. Perheiden kanssa tehtävässä yhteistyössä sosionomi esimerkiksi tuntee ja tunnistaa perheiden

erilaisia tuen tarpeita, kykenee havainnoimaan perheitä esimerkiksi tuonti- ja hakutilanteissa ja mahdollisia muutoksia heidän toiminnassaan. Tunnistaa erilaisten elämäntilanteiden mahdollisia vaikutuksia perheessä. Sosionomi osaa huomioida erilaisten perhetaustojen vaikutuksia sekä omaa tietämistä monikulttuurisuudesta sekä perheiden moninaisuudesta. Tavoitteena on tukea perheitä ja pyrkiä auttamaan heitä erilaisissa haastavissa tilanteissa. Perheiden pitkäaikainen tuntemus on tärkeää ja eduksi heitä tukien. (Nivala & Rönkkö, 2021) Ukkonen-Mikkola ym. 2020 tutkimuksessa todetaan, että varhaiskasvatuksen sosionomin erityisosaamisen tarve on lisääntynyt varhaiskasvatuksessa työn erilaisten vaatimusten perusteella (Ukkonen-Mikkola, ym., 2020).

3 VANHEMPIEN OSALLISUUS JA KASVATUSYHTEISTYÖ

Vanhempien osallisuus ja kodin ja varhaiskasvatuksen välinen kasvatusyhteistyö ovat tärkeässä osassa luotaessa lapselle turvallista ja kehittävästä varhaiskasvatusta. Erityisesti niiden tärkeys korostuu erilaisissa nivelvaiheissa kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatusta, lapsen vaihtaessa ryhmää tai lapsen siirtyessä esikouluun tai kouluun. Vanhemman on hyvä kokea olevansa tervetullut päiväkotiin. Osallisuuteen panostaminen vaatii rohkeata innovointia henkilöstöltä. Toimivan kasvatusyhteistyön seurauksena vanhemmat sitoutuvat päiväkodin tavoitteisiin ja toimintaan. Avoin ja vanhempien asiantuntijuuden huomioon ottava vuorovaikutus perustuu vastavuoroiseen dialogisuuteen. Kun henkilöstö kohtaa vanhemmat positiivisesti ja korostaa puheissaan lapsen vahvuuksia, helpottuu myös haastavien asioiden puheeksi otto. (Suomen Vanhempainliitto ry, i.a. -b) Varhaiskasvatuksen sosionomin työnkuvaan on nimetty kasvatusyhteistyö vanhempien kanssa ja osallisuuden edistäminen. Sosionomilta löytyy tietoa ja ymmärrystä erilaisiin perhetilanteisiin ja osaamista ottaa huomioon niiden eri vaikutuksia. (Rintakorpi, ym., 2023.)

3.1 Vanhempien osallisuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa vanhempien osallisuudesta sanotaan, että vanhemmille on tarjottava mahdollisuuksia osallistua lapsen varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin (Opetushallitus, 2022). Erilaiset kohtaamistilanteissa tapahtuvat keskustelut tuonti- ja hakutilanteet, sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelut ovat tärkeitä, sillä niissä luodaan pohja luottamukselliselle ja avoimelle yhteistyölle. Tilanteissa sekä vanhemmat että varhaiskasvatuksen ammattilaiset tuovat tietonsa lapsesta, tarkoituksena löytää yhteinen näkemys lapsesta ja tämän kasvatuksesta. (Venninen ym. 2011, s. 10–11.)

Vennisen ym. 2011 tekemässä tutkimuksessa on listattu asioita, joihin tutkimuksiin vastanneet kokivat, että vanhempia ei voi osallistaa. Vastauksissa on sekä henkilöstön että vanhempien mieleen nousseita asioita. Niiden katsottiin olevan tehtäviä, joihin tarvitaan ammatillista osaamista. Listassa ovat esimerkiksi työvuorot, henkilöstö, lomat, päätöksenteko, suunnittelu, lasten hoitaminen ja ohjaaminen, oppimisympäristö, ruokailu ja säännöt. (Venninen, ym., 2011, s. 17–18.)

Osallisuuden esteinä Vennisen ym. 2011 tekemässä tutkimuksessa vanhempien ja henkilöstön näkemysten perusteella pidettiin muun muassa vanhempien ajan puutetta, asenteita ja voimavaroja, vuorovaikutuksen haasteita, osallistumis- ja tapaamismahdollisuuksia, resursseja, työjärjestelyjä ja työn luonnetta. (Venninen, ym., 2011, s. 37). Onkin tärkeää, ettei vanhempi koe yhdessä käytäviä keskusteluja taakaksi. Yhteisistä viestintäkäytänteistä on hyvä sopia yhdessä ja ottaa huomioon erilaiset ihmiset. Toiset puhuvat mielellään vanhempainilloissa avoimesti ja toiset jättävät mieluummin kysymyksiä ja palautteita paperimuodossa siihen mahdollistettuun paikkaan. (Ahonen, 2017b, s. 82.) Opinnäytetyön yhteistyötaholla olikin jo hyvin huomioitu tämä eräässä ryhmässä tekemällä nopeasti täytettävän palautekyselyn tuonti- tai hakutilanteeseen. ”Täytä tässä, palauta tähän”-periaatteella. Eteistilassa oli lyhyt palautekysely, jonka vanhempi sai täyttää itselleen sopivana ajankohtana joko

tuonti- tai hakutilanteessa, ja kyselyn sai palauttaa tilassa olevaan laatikkoon. Näin vastausprosenttikin kasvoi verrattuna sähköisiin kyselyihin, jotka usein jäävät vanhemman vastuulle kotiin täytettäväksi.

Ahosen (2017) kirjassa Vasun käyttöopas kerrotaan, kuinka joissain paikkakunnilla on osallistettu vanhempia esimerkiksi paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan. Tämän on koettu lisäävän vanhempien ymmärrystä varhaiskasvatuksen arkea kohtaan, ja kyseinen mahdollisuus taas lisääisi heidän omaa osallisuuttaan vaikuttaa asioihin. On järjestetty esimerkiksi vasukahviloita tai vasuiltoja. Keskustelu varhaiskasvatuksen eri teemoista yhdessä henkilöstön kanssa avaa vanhemmille ymmärrystä varhaiskasvatuksen arjesta sekä varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä. (Ahonen, 2017b, s. 83.)

Varhaiskasvatuksen ammattilaisen vastuulla on myös ottaa huomioon eri kulttuureista tulevat ja eri kieltä puhuvat perheet. Ryhmässä olisikin aina tarpeen tullen hyvä pohtia millaisia tapoja heillä on käytössä kommunikaation tueksi, kun kohdataan perheitä, joiden kanssa ei ole yhteistä kieltä. Lisäksi tulee ottaa huomioon perheen toiveet kommunikoinnin ja viestinnän suhteen. Yhteisen kielen puuttuessa on kuitenkin varmistuttava siitä, että perheellä on mahdollisuus antaa palautetta ja kehittämissuhteita ja että he uskaltavat rohkeasti käyttää tätä mahdollisuutta. Virallisimmissa keskusteluissa on hyvä käyttää tulkkia, jotta väärinkäsitysten mahdollisuus pienenee. Arkisissa kohtaamisissa voidaan käyttää tiedottamisen tukena esimerkiksi kuvia päivästä, kuvatukia, erilaisia käännohjelmiä ja muita tukimateriaaleja. Myös tutustuminen vieraaseen kulttuuriin auttaa ymmärtämään mahdollisesti eriäviä tapoja ja auttaa henkilöstöä tukemaan vanhempien osallisuutta. (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus, i.a. -b)

3.2 Kasvatussyhteistyö

Kasvatussyhteistyöllä tarkoitetaan, että lapsen vanhemmat ja lapsen hoivaan ja kasvatukseen osallistuvat ammattilaiset toimivat yhteistyössä lapsen edun mukaisesti, tukien hänen kasvuaan ja kehitystään. Yhteistyön on tärkeää olla luottamusta herättävää, avointa, toista osapuolta kunnioittavaa ja dialogista.

Tällöin voidaan turvata lapselle turvallinen kasvualusta ja yhteistyön osapuolille tasavertainen suhde. (Lapsenkasvatus.fi, i.a.) Ukkonen-Mikkola ym. 2020 tekemässä tutkimuksessa toimivan yhteistyön perheiden kanssa katsottiin olevan yksi lapsen hyvinvoinnin tekijöistä (Ukkonen-Mikkola, ym., 2020). Lapsen kaksi eri toimintaympäristöä voidaan kuvata lähitasoiksi, joiden esimerkiksi molempien toiminta, tavat ja tottumukset vaikuttavat toisiinsa. Esimerkiksi kodin ja varhaiskasvatuksen tasot ovat eniten ja useimmiten arjessa lähinnä toisiaan ja niissä tapahtuvat asiat näkyvät vahvimmin puolin ja toisin. (Venninen, ym. 2011, s. 5–6.)

Kasvatusyhteistyötä ohjaavat säädökset ja ne velvoittavat varhaiskasvatuksen toimijoita ottamaan huomioon vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön. Varhaiskasvatuslaki määrittelee vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön yhdeksi varhaiskasvatuksen tavoitteiksi. Laissa määritelty yhteistyö tarkoittaa toimimista lapsen ja tämän vanhemman tai huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi. Lisäksi se on vanhemman tai lapsen huoltajan tukemista kasvatustyössään. (L540/2018 3. §) Varhaiskasvatuksen perusteissa vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön tavoitteina on osapuolten sitoutuminen lapsen terveeseen ja turvalliseen kasvuun, kehitykseen ja oppimisen edistämiseen. (Opetushallitus, 2022. s.37.)

Vanhempien ja varhaiskasvatuksen välinen yhteistyö perustuu aina jokaisen lapsen yksilöllisiin tarpeisiin, keskipisteenä lapsen etu. Kasvatusyhteistyössä tarvitaan molempien osapuolien asiantuntijuutta. Yhteistyössä korostuu molemminpuolinen luottamus ja keskusteluyhteys. Näin turvataan lapselle mahdollisimman hyvä pohja kasvaa, kehittyä ja oppia uutta. (Terävä & Böök, 2022, s. 59.)

Hyvin toimiva kasvatusyhteistyö on merkityksellistä lapsen kannalta ja joskus jopa lasta tai perheen arkea suojaava ja voimaannuttava tekijä. Jos lapsella on enemmän tarvetta tukeen, hyvä kasvatusyhteistyö koetaan hyvin tärkeänä. Yhteistyön tärkeänä osana on kuuleminen ja kuulluksi tuleminen. Vanhempien kertoma tieto lapsestaan ja tämän toiminnasta kotona on otettava huomioon ja se on syytä ottaa vastaan myös varhaiskasvatuksen arkeen. Lapsi saattaa toimia

hyvin eri tavalla eri ympäristöissä. Mahdollisen negatiivisen palautteen antamista pitää pohtia tarkkaan, miten antaa ja kuinka usein, kuitenkin ottaen huomioon, että tieto vanhemmille välittyy haastavistakin tilanteista. Usein toistuva negatiivinen palaute vaikuttaa väistämättä yhteistyöhön. (Ahonen, 2017a, s. 244–245.) Haastavissa tilanteissa ammattilainen voikin esimerkiksi kysyä vanhemmalta ”Onko teillä kotona vastaavia tilanteita? Miten ratkaisette ne? Mistä me voisimme ottaa oppia?” Kuvaamassani tilanteessa ammattilainen ei puhu syyllistävällä tavalla mahdollisesta haastavasta tilanteesta, vaan antaa vanhemmalle mahdollisuuden toimia asiantuntijana pyytämällä neuvoa mitä varhaiskasvatuksessa voisi tehdä toisin seuraavalla kerralla, jottei vastaavaa tapahtuisi.

Kasvatusyhteistyössä vanhempien ja varhaiskasvatuksen välillä tulee ottaa huomioon myös yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon liittyvät kysymykset. Kielen ja kulttuurin huomioiminen ovat olennaisia asioita myös toimivan kasvatusyhteistyön toteutumisen kannalta. Lisäksi erilaiset vuorovaikutukseen ja tiedon saavutettavuuteen vaikuttavat asiat on tärkeä huomioida. Esimerkiksi onko varhaiskasvatuksen somekanavan tiedotteita mahdollisuus lukea ruudunlukijalla tai voisiko julkaistavat videot tekstittää kuulovammaisia varten, onko tietoa saatavilla eri kielillä tai voisiko kuvatukea käyttää tiedonsiirron apuna. (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus, i.a. -a)

3.3 Vanhempainyhdistys

Opinnäytetyön edetessä yhteistyötahon henkilöstöstä kootun työryhmän kanssa mieliimme nousi ajatus vanhempainyhdistystoiminnan aloittaminen varhaiskasvatuksessa, mikä vahvistui vielä kyselyn vastauksissa. Tämän koettiin olevan hyvä keino tukea vanhempien osallisuutta ja osallistumista varhaiskasvatuksen toimintaan. Vanhempainyhdistys on osa vanhempaintoimintaa. Vanhempaintoiminta voi olla ryhmäkohtaista niin sanotun vanhempaintiimin toimintaa, vanhempaintoimikunnan tai vanhempainyhdistyksen toimintaa. Vanhempaintoimikunnan ja vanhempainyhdistyksen ero on siinä, että toimikunta on rekisteröimätön ja

yhdistys on rekisteröity. Toimenpiteiltään vanhempaintiimin tai -toimikunnan perustaminen on nopeampaa, koska niiden perustamisen eteen ei tarvitse tehdä erityisiä toimia. Mutta rekisteröimättömyytensä vuoksi ne eivät ole oikeuskelpoisia, niiden nimiin ei voi avata pankkitiliä tai kerätä omaisuutta eikä niiden jäseneksi voi liittyä. (Suomen Vanhempainliitto, i.a. -a)

Vanhempainyhdistystoiminta varhaiskasvatuksessa on vapaaehtoisten pyörittämää toimintaa varhaiskasvatuksen lasten hyväksi. Vanhempainyhdistys toimii varhaiskasvatuksen yhteistyökumppanina. Yhdistys voi esimerkiksi järjestää tapahtumia, kerhotoimintaa, retkiä, synnyttää keskustelua eri aiheista, toimia vanhempien vertaistuellisena väylänä tai toimia kodin ja varhaiskasvatuksen välissä yhdistäjänä. Pääasiana on kuitenkin se, että toiminta on suunniteltu perustuen lasten sekä varhaiskasvatuksen tarpeisiin. (Suomen Vanhempainliitto, 2020.)

4 KEHITTÄMISTYÖN LÄHTÖKOHDAT TARKOITUS JA TAVOITTEET

Kehittämistyötä lähdettiin toteuttamaan yhteistyössä erään kunnan varhaiskasvatuksen kanssa. Kunta on pieni ja siellä toimii kaksi päiväkotia. Varhaiskasvatuksen henkilöstö koki vanhempien osallisuuden vahvistamisen haastavaksi ja uusien yhteistyötapojen kehittämisen tarpeelliseksi. Yhteistyö vanhempien kanssa oli pääasiassa arjessa tuonti- ja hakutilanteissa tapahtuvaa kuulumisten vaihtoa, sekä varhaiskasvatussuunnitelman tekoon liittyviä keskusteluja. Lisäksi vanhempainiltoja ja perinteisiä juhlia järjestettiin. Kunnassa oli ennestään käytössä toimintakauden aikana kaksi kyselyä; välikysely syyskauden lopussa ja palautekysely kevätkauden lopussa. Kyselyihin eivät kuitenkaan olleet vastanneet kaikki vanhemmat ja näin ollen sen avulla kaikkien osallisuutta ei pystytty vahvistamaan.

Kehittämistyöhön koottiin varhaiskasvatuksen henkilöstöstä oma työryhmä, mihin kuului varhaiskasvatus- ja sivistysjohtaja, varhaiskasvatuksen erityisopettaja/pedagoginen johtaja, varhaiskasvatuksen opettaja ja varhaiskasvatuksen lastenhoitaja/sosionomiopiskelija.

4.1 Kehittämistyön tarkoitus ja tavoitteet

Kehittämistyössä apuna käytettiin vanhemmille suunnattua kyselyä. Uusien toimintatapojen kehittämisessä haluttiin ottaa huomioon vanhempien mielipiteet ja mahdolliset heidän suunnaltaan esille nousseet ideat.

Kehittämistyön tarkoitus oli kyselyn avulla selvittää minkälaista yhteistyötä vanhemmat haluavat ja saada vanhempien arvioita siitä, mitä kokemuksia heillä on yhteistyöstä kodin ja varhaiskasvatuksen välillä. Varhaiskasvatuksessa yhteistyö kodin kanssa nähtiin asiana, jota voidaan kehittää ja jonka avulla lapsi saa parhaan mahdollisen kasvualustan.

Kehittämistyön tavoitteena oli kyselyn avulla pohtia ja kehittää uusia toimintatapoja vanhempien osallisuuden ja yhteistyön vahvistamiseen. Lisäksi tavoitteena oli vahvistaa vanhempien ja varhaiskasvatuksen kasvatusyhteistyötä sekä saada selville perheiden tarpeita. Esille nousseiden tarpeiden kautta voitaisiin kehittää uusia tapoja tukea perheitä kasvatustyössä. Työryhmässä koettiin, että tarpeiden huomioiminen ja niihin vastaaminen on yksi ennaltaehkäisevän työn muoto.

5 KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTTAMINEN

Timo Toikko ja Teemu Rantanen (2009) teoksessaan Tutkimuksellinen kehittämistoiminta kuvaavat erilaisia kehittämisprosesseja. Tässä

kehittämistyössä on käytetty lineaarista mallia. Lineaarinen malli koostuu neljästä vaiheesta; tavoitteiden määrittely, suunnittelu, toteutus sekä päättäminen ja arviointi. Tavoitteiden määrittelyn vaiheessa on tärkeää asettaa kehittämistoiminnalle rajatut tavoitteet, jolloin hahmotetaan mitä kohti lähdetään toiminnassa. Suunnitteluvaiheessa tehdään tavoitteisiin tähtäävä suunnitelma, josta selviävät muun muassa vastuut, mahdollinen budjetointi ja riskien tarkastelu. Toteutusvaiheen aikana kehittämistoiminta saattaa hieman muuttua ja suunnitelma saattaa siten muuttua tai täydentyä. Lineaarisen mallin viimeinen vaihe on projektin päättäminen ja arviointi. Kehittämistoiminnalle on hyvä asettaa selkeä päättymisaika. (Toikko & Rantanen, 2009, s. 64–65.)

5.1 Tavoitteiden määrittely ja suunnittelu

Lineaarisen mallin mukaan kehittämistyölle määritellään jokin tavoite, joka on lähtöisin jostain ideasta tai tunnistetusta tarpeesta. Kehittämistyön suunnitteluvaiheessa tehdään riskianalyysi ja pohditaan osallistujat. Suunnitteluvaiheessa tarkennetaan projektisuunnitelmaa esimerkiksi aikataululla, budjetilla, työsuunnitelmalla ja viestintä- ja dokumentointisuunnitelmalla. (Toikko & Rantanen, 2009, s. 64–65.)

Kehittämistyötä alettiin työstämään siten, että kunnan varhaiskasvatuksen kehittämispäivillä henkilöstö yhdessä pohti minkä tyyppiselle työlle tai kehittämiselle olisi tarve. Haasteeksi koettiin varhaiskasvatussuunnitelmassakin mainittu vanhempien osallisuus. Varhaiskasvatuksesta kootun työryhmän kanssa aloimme työstämään kehittämistyön tavoitteita henkilöstön tunnistaman tarpeen pohjalta.

Suunnitteluvaiheessa pohdimme työryhmän kanssa, että kunnassa oli jo perinteiset yhteistyötavat käytössä ja vanhempien osallisuus otettiin huomioon kyselyillä, palautteenantomahdollisuudella sekä arkisissa kohtaamisissa. Toimintaan kaivattaisiin uudenlaisia tapoja toteuttaa yhteistyötä ja lisätä osallisuutta. Yhtenä ajatuksena nousi esille vanhempainyhdistyksen tai -toimikunnan perustaminen. Selvitystä varten suunniteltiin sähköinen kysely

Google Formsilla, jota kunnan varhaiskasvatuksessa on ennenkin käytetty. Kyselyssä oli tarkoitus kartoittaa kiinnostusta vanhempainyhdistyksen perustamiseen sekä kuulla vanhempien ideoita jonkin muun uuden yhteistyötavan järjestämiseen. Lisäksi haluttiin selvittää, mitä mieltä vanhemmat olivat yhteistyöstä varhaiskasvatuksen ja kodin välillä. Kysymyksiä pohtiessa halusimme välttää suljettuja kysymyksiä, sillä toivoimme vanhemmilta laajempia vastauksia. Sovimme, että pidämme työryhmän kanssa yhteyttä sähköpostin avulla sekä tapaamme uudelleen jatkosuunnittelua varten. Kyselyn vastausten analysoinnissa käytettiin teemoittelua. Teemat tarkoittavat piirteitä, mitkä toistuvat usein aineistossa eli vastauksissa (Juhila, 2021). Kyselyn vastauksissa toistuvia teemoja oli yhteistyö, tyytyväisyys, yhteiset tapahtumat, avoimuus ja tiedottaminen. Näiden teemojen perusteella pohdittiin vanhempaintoiminnan perustamista.

5.2 Kehittämistyön toteutus

Kehittämistyön toteutusvaiheessa lineaarisen mallin mukaan työ saattaa elää jonkin verran, joten suunnitelmissa on hyvä olla väljyyttä tehdä muutoksia. Toteutusvaiheessa toteutetaan suunnitelmavaiheessa suunniteltua toimintaa tai asiaa. Toteutusvaiheessa otetaan käyttöön myös mahdolliset kehittämistyöstä saadut tulokset. (Toikko & Rantanen, 2009, s. 65.) Kehittämistyö aloitettiin vanhemmille lähetettävällä kyselyllä. Kyselyn mukaan tehtiin saatekirje (LIITE 1.), josta kävi ilmi mitä asia koski, mitä haluttiin selvittää ja miksi oli tärkeää vastata kyselyyn. Asiat, joita haluttiin kyselystä selviävän, pohdittiin yhdessä yhteistyötahon työryhmän kanssa tapaamisessa. Kysymykset haluttiin pitää osittain avoimina, jolloin vastauksista saataisiin kattavampia (LIITE 2.). Myös kunnan varhaiskasvatuksen sekä Instagram- että Facebook-sivustoille laitettiin muistutukset kyselyyn vastaamisesta. Kyselyn lähettämishetkellä lapsia varhaiskasvatuksen piirissä oli 79, tähän sisältyi myös muutamia sisaruksia. Kyselyssä selvitettiin vanhempien tyytyväisyyttä ja toiveita varhaiskasvatuksen ja kodin väliseen yhteistyöhön. Lisäksi kyselyn loppuun oli laitettu muutama uusi ehdotus yhteistyöhön liittyen. Vastauksia kyselyyn tuli aluksi 21 kappaletta. Tämän jälkeen vastausaikaa vielä lisättiin ja vanhempia muistuteltiin

vastaamisesta. Muistutuksen jälkeen vastausmäärä tuplaantui ja loppujen lopuksi niitä oli 46.

”Mielestäni se on toiminut hyvin ja olen kokenut sen ihan riittävänä. Erityisesti pidän viesteistä joita tulee aina välillä päivän puuhista.”

Ensimmäinen kysymys oli, että millaisena vanhemmat ovat kokeneet kodin ja varhaiskasvatuksen välisen yhteistyön. Vastauksissa toistui teemoina tyytyväisyys yhteistyöhön, tiedonkulun sujuvuus ja viestittäminen. Toisessa kysymyksessä haluttiin selvittää, minkälaista yhteistyötä toivottaisiin kodin ja varhaiskasvatuksen välille. Useammassa vastauksessa toistui tyytyväisyys yhteistyöhön ja halu pitää yhteistyö samanlaisena kuin aiemmin. Lisäksi muutamia vastauksia oli, missä toivottiin järjestettävän jotain isompaa tapahtumaa, luentoja, keskustelutilaisuuksia tai yhteistapahtumaa. Avoin, rehellinen vuorovaikutus toistui myös useammassa vastauksessa.

”Hyvä tiedotus ja kuulumisten vaihto, mahdollista kertoa lapsen kehitykseen tai arkeen kuuluvista huolista jotka voivat vaikuttaa myös ryhmätoimintaan tms”

Seuraavassa kysymyksessä kartoitettiin vanhempien osallisuutta ja osallistumismahdollisuuksia yhteistyössä. Monessa vastauksessa nousi esille tyytyväisyys nykytilanteeseen. Osassa taas toivottiin lisää osallistumismahdollisuuksia. Vastauksissa esille nousseiden teemojen perusteella todettiin, että vanhat toimintatavat olivat hyviä, eikä niitä tarvinnut lähteä muuttamaan. Toisaalta taas kaivattiin jotain lisää; tapahtumia, luentoja, keskusteluja ja päiväkodin toimintaan vaikuttamista. Vanhemman omaan aktiivisuuteen oli myös kiinnitetty huomiota.

”Aika hyvin, on myös tärkeää että vanhempi itse on aktiivinen osallistumaan”

Liisa Ahosen Haastavat kasvatustilanteet. Lämpimän vuorovaikutuksen kirja. - teoksessa mainitaan siitä, kuinka kulttuurillemme on tyypillistä koulutuksen ja asiantuntijuuden arvostaminen. Tämä saattaa näyttäytyä siten, että vanhempien on vaikeampi tuoda esille mielipiteitä tai ottaa kantaa varhaiskasvatuksen

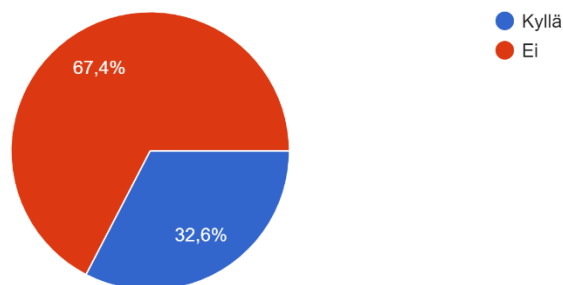
toimintaan. (Ahonen, 2017a, s. 243.) Mielenkiintoista oli huomata, että kyselyssä yhdessä osallisuuteen ja osallistumismahdollisuuteen liittyvässä vastauksessa vastaaja pohti juuri tätä teemaa.

” En oikein tiedä onko sitä otettu huomioon ja miten se käytännössä onnistuisi. Toisaalta en halua, että vanhemmat ovat liikaa kasvattajien ”tiellä”. Tietysti jos kasvattajat haluavat, että vanhemmat osallistuisivat enemmän päiväkodin toimintaan niin tietenkin haluan osallistua!”

Seuraava kysymys koski keväisin tehtävää palautekyselyä; onko siihen vastattu ja millaisena on sen kokenut. Suurin osa vastaajista sanoi vastanneensa ja pitävänsä hyvänä mahdollisuutena antaa palautetta. Osa taas vastasi joko vastanneensa toisinaan tai ettei ehkä ole muistanut vastata tai ei ole ennen vastannut.

Kyselyssä kartoitettiin myös ovatko vanhemmat kuulleet vanhempainyhdistyksestä. (Kaavio 1)

Oletteko kuulleet vanhempainyhdistys toiminnasta?
46 vastausta

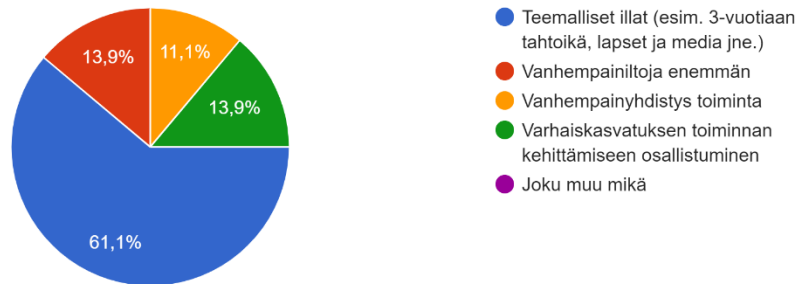

Kaavio 1. Vanhempien tietämys vanhempainyhdistystoiminnasta

Viimeisessä kysymyksessä selvitettiin mikä vanhempia kiinnostaisi ja minkälaiselle toiminnalle olisi tarvetta. Tähän kysymykseen vastasi 36 eli kaikki eivät olleet vastanneet kysymykseen. Alla olevassa ympyräkaaviossa (Kaavio 2) näkyy vastanneiden kesken kiinnostavien teemojen jakautuminen. Selkeästi

suosituimmaksi nousi teemalliset illat eri aiheineen, kun taas vanhempainyhdistystoiminta kiinnosti vain muutamia. Toisaalta vanhempainyhdistyksen perustamiseen ei tarvittaisi kuin muutama asiasta kiinnostunut, jotta sen pystyisi perustamaan.

Olisitteko kiinnostuneet jostain seuraavista vaihtoehdoista
36 vastausta

Kaavio 2. Kyselyn tulokset vanhempia kiinnostavista aiheista

Kyselyn tulokset käytiin yhteistyötahon työryhmän kanssa läpi. Kohdassa; Oletteko kuulleet vanhempainyhdistystoiminnasta? (Kaavio 1.) tuloksen analysointi oli haastavaa, sillä mietimme oliko vastausten jakautumisessa kyse kysymyksen tulkintaeroista. Oliko kyse puhtaasti siitä, ettei suurin osa vastaajista ollut kuullut vanhempainyhdistystoiminnasta? Vai oliko mahdollista, että kysymys oli tulkittu niin, että vanhempainyhdistystoimintaa oli jo kunnassa ja kysymyksellä kartoitettiin sitä, että kuinka moni oli kuullut siitä. Halusimme kuitenkin vastata myös siihen tarpeeseen, että osalle vanhempainyhdistystoiminta ei ollut tuttua ja järjestimme syksyn vanhempainillan alkuun lyhyen infon toiminnasta.

Pohdimme yhdessä miten vanhempien kiinnostuksen kohteisiin olisi helpoin vastata (Kaavio 2), ottaen huomioon päiväkodin omaan toimintaan tarvittavat henkilöstöresurssit ja mahdollisten iltatapahtumien aiheuttamat työvuorohaasteet päivässä. Totesimme, että jos vanhempaintoimintaa saataisiin alkuun, se mahdollistaisi ja helpottaisi varhaiskasvatuksen arjen ulkopuolisen toiminnan kehittämistä. Esimerkiksi teemallisten iltojen järjestämistä, mikä selkeästi oli vastauksissa suosituin vaihtoehto, olisi helpompi järjestää vanhempaintoiminnan yhteistyössä varhaiskasvatuksen kanssa, eikä silloin vaatisi henkilöstön osalta

suurta resurssia. Lisäksi vanhempainyhdistys voisi toimia yhtenä vanhempien yhteyskanavana varhaiskasvatukseen sekä vanhempien edustajana varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelussa.

Otin kyselyn jälkeen yhteyttä Suomen Vanhempainliiton varhaiskasvatuksen asiantuntijaan ja pyysin esitteitä joita päiväkodin henkilökunta voisi jakaa asiasta kiinnostuneille. Sain sähköpostiini muutamia sähköisiä esitteitä aiheesta. Lisäksi he esittivät mielenkiintonsa auttaa, jos toimintaa päätettäisiin perustaa.

Sovimme työryhmän kanssa, että osallistun varhaiskasvatuksen uuden toimintakauden vanhempainiltaan. Kävin vanhempainillassa kertomassa vanhemmille vanhempainyhdistyksen perustamisesta ja sen tuomista mahdollisuuksista. Tilaisuudessa paikallinen MLL esitti kiinnostuksensa yhteistyöhön vanhempainyhdistyksen kanssa, jos se perustettaisiin. Jätin vanhempainliitolta saamani tulostetun materiaalin päiväkodille sekä vanhempainliiton yhteyshenkilön yhteystiedot. Mahdollinen vanhempainyhdistyksen perustamisen sovittiin jäävän perustajille itselleen, koska materiaali ja tarvittava apu aloittamiseen oli heidän saatavillaan.

5.3 Päätäminen ja arviointi

Lineaarisessa mallissa projektin viimeinen vaihe on päättäminen ja arviointi. Työllä on hyvä olla selkeä rajaus ja päätös. Usein kehittämistyö voi poikia lisää ideoita ja jatkokehittämissuunnitelmia, mutta niille on hyvä tehdä erikseen omat suunnitelmansa ja jatkaa niitä erikseen. (Toikko & Rantanen, 2009, s. 65.)

Lineaarisen mallin mukainen kehittäminen katsotaan usein liittyvän johonkin tiettyyn haasteeseen, johon suunnitelma voidaan tehdä mahdollisimman tarkasti. Kuitenkin nykypäivänä on käyty keskustelua mahdollisuudesta kehittää asioita tilanteen mukaan ja sitä lukien. (Toikko & Rantanen, 2009, s. 66.) Kehittämistyön rajaus tehtiin kyselyyn ja vanhempain toiminnan esittelyyn vanhemmille ja kiinnostuksen herättelylle. Vanhempain toimintaa ei kuitenkaan perustettu tällä kertaa. Kehittämistyön tuotoksena kunnan varhaiskasvatukselle tehtiin tiivistetty

tietopaketti (LIITE 3.) vanhempaintoiminnasta, Suomen vanhempainliiton sivustoja lähteenä käyttäen, mitä voivat myöhemmin jakaa vanhemmille. Kyselyn vastausten perusteella oli perusteltua tehdä tietopaketti vanhemmille. Vastauksissa kiinnostusta herättäneet tapahtumat vaativat henkilökunnan resurssia varhaiskasvatuksen ulkopuolisena aikana, mikä taas pitäisi huomioida päivän resurssitarpeessa. Tämän takia useamman työntekijän sitominen esimerkiksi iltatoimintaan olisi haastavaa. Vanhempaintoiminnan, oli se sitten yhdistysmuotoista tai toimikuntamuotoista, avulla tähän tarpeeseen voitaisiin vastata tehokkaammin. Kyselyn vastauksia tai niiden vaikutuksia tuotokseen ei ollut tarpeen lisätä jaettavaan tietopakettiin, koska sen tarkoitus on antaa vanhemmille lisätietoa vanhempaintoiminnasta. Tuotokseen oli koottu lyhyesti tietoa siitä, mitä vanhempaintoiminta voi olla, erilaisia esimerkkejä toiminnasta ja verkkosivusto, mistä löytyy lisää tietoa ja tarvittavat yhteystiedot. Tietopaketin tarkoitus oli motivoida ja herättää vanhempien kiinnostusta.

Työryhmän kanssa sähköpostissa käydyn keskustelun ja sen myötä saadun palautteen perusteella he kokevat kuitenkin saaneensa tarpeellista tietoa kyselyn pohjalta ja sen kautta voivansa kehittää yhteistyötä huoltajien ja varhaiskasvatuksen välillä. Vaikka vanhempainyhdistyksen perustaminen ei tällä kertaa saanut tuulta purjeisiinsa niin varmasti ajatus siitä jää elämään ja asian uudelleen esille ottaminen helpottuu.

6 POHDINTA

Opinnäytetyön aihe oli kiinnostava, mutta ei suinkaan helppo. Koska kunnassa oli jo valmiina hyviä käytänteitä liittyen vanhempien osallisuuteen, oli haastavaa pohtia mitä uutta vielä voisi olla. Uusien toimintamallien kehittäminen vaatii innostusta vanhemmilta mutta myös henkilöstöltä. Halu kehittää vanhempien osallisuutta kertoo henkilöstön sitoutumisesta työhönsä sekä kiinnostuksesta tehdä työnsä hyvin. Ymmärrettävästi kuitenkin nykyarjen hektisyys ja perheiden

täydet kalenterit eivät välttämättä houkuta perheitä liittymään vanhempainyhdistystoimintaan. Vaikka optimistisesti työn edetessä ajattelin, että yksikin innostunut vanhempi riittää virittämään toimintaa ja saa helposti lähtemään myös muita vanhempia mukaan, se ei kuitenkaan riittänyt tällä kertaa. Ehkä ajoitus oli huono, mutta edelleen optimistisesti uskon, että asia on jäänyt kytemään mahdollisesti vanhempien ja henkilöstön mieleen ja saattaa sieltä tulevaisuudessa nousta puheenaiheeksi uudelleen.

Varhaiskasvatuksessa vanhempien osallisuus ja kuuleminen on yksi tärkeistä asioista. Sujuva yhteistyö ja osallisuuden kokemus lisää vanhempien luottamusta ja positiivista kokemusta varhaiskasvatusta kohtaan. Olen joskus ajatellut, karkeasti sanottuna, silloin kun vanhempi voi työpäivänsä aikana ”unohtaa” lapsensa, voi sanoa varhaiskasvatuksen onnistuneen. Toisin sanoen vanhempi luottaa henkilöstöön ja siihen että päivän aikana kaikki on hyvin. Henkilöstöllä on tärkeä osa vanhemman kohtaamisessa ja osallisuuden tunteen antamisessa.

6.2 Eettisyys ja luotettavuus

Kyselyn eettisyyteen ja luotettavuuteen vaikutti se, että kaikki vanhemmat eivät jatketusta vastausajasta huolimatta vastanneet kyselyyn. Tästä johtuen kaikkien vanhempien mielipidettä ei voitu kuulla. Jatkoajasta viestittiin vanhemmille ja sen jälkeen vastausmäärä kylläkin lähes tuplaantui, mutta silti osa jätti vastaamatta. Kyselyyn vastaaminen oli vapaaehtoista. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeen (2019) mukaan tutkimukseen osallistuminen on oltava vapaaehtoista ja henkilöllä osallistuessaan tutkimukseen on oltava mahdollisuus myös kieltäytyä osallistumasta. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019. s. 8).

Tutkimukseen osallistuvalla henkilöllä, tässä kehittämistyössä kyselyyn vastaajalla, on oikeus tietää vastaamalla osallistuvansa tutkimukseen. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019. s. 9). Tämä varmistettiin kyselyssä vanhemmille jaetussa saatekirjeessä, josta kävi ilmi, että kyseessä on oppinäytetyö ja siihen liittyvän kehittämistyön tekeminen.

Henkilötietoja kerätessä tulee ottaa erilaisia asioita huomioon. Henkilötietojen keräämiseen tulee olla lailliset perusteet, on otettava huomioon myös se, että henkilötietoja kerätään vain tutkimuksen kannalta oleellinen määrä. Jos tutkimuksessa on kerätty henkilötietoja, eikä niitä poisteta, vaan säilytetään niiden merkityksellisyyden vuoksi, tutkimusaineistoa saa käsitellä ainoastaan ne henkilöt kenellä on tutkimuksen kannalta peruste niitä käsitellä. Lisäksi vastaajia on tiedotettava asianmukaisesti henkilötietojen keräämisestä ja niiden käsittelystä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019. s. 12.) Kysely teetettiin siten, että mitään henkilötietoja ei kysely ja vastaajien anonymiteetti säilyi. Kyselyä pohdittiin myös vaihtoehtoisesti jaettavaksi tai täytettäväksi tuonti- ja hakutilanteissa, mutta todettiin siinäkin olevan omat haasteensa. Sähköinen kysely puolsi myös anonymiteettia, koska paperisesta kyselystä tutuksi käyneet ihmiset voivat tunnistaa käsialan. Vaikka palaute oli suureksi osaksi positiivista, olisi tunnistettavuus voinut vaikuttaa kehittävän palautteen antoon. Kyselyn tuloksissa ei tarvinnut huolehtia henkilötietojen käsittelystä.

Yksityisyyden suoja koskee myös tutkimusjulkaisua. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019. s. 12). Kysely teetettiin nimettömänä ja siinä ei kerätty henkilötietoja, joten opinnäytetyöni raportissa kyselyn tulosten vastaukset ja mahdolliset käytetyt sitaatit pysyvät tunnistamattomina.

Kehittämistyössä mukana olleen työryhmän kokoonpano oli hyvin pohdittu. Mukana olleet asiantuntijat toivat jokainen omasta näkökulmastaan ja kokemuksestaan tietoa ja osaamistaan. Teemaa pohdittiin siis monelta eri kannalta.

6.3 Ammatillinen identiteetti

Ammatillisen identiteettini kehityksen kannalta opinnäytetyön tekeminen oli hedelmällistä. Aiheeseen ja erilaiseen lähdemateriaaliin tutustuminen auttoi minua pohtimaan asiaa monelta kannalta sekä toi omaan työhöni lisää osaamista. Päällimmäisenä itselle jäi mieleen kohtaamisen tärkeys. Tästä toki oli paljon tietoa jo ennenkin, mutta tässäkin opinnäytetyön aiheessa se nousi taas

uudelleen yhdeksi tärkeimmistä asioista. Miten kohtaan vanhempia, miten kohtaan lapset ja miten luon avoimen suhteen vanhempiin? Kohtaaminen lähtee jo siitä, miten ja millaisena tuon itseni tilanteeseen, mitä kehoni kertoo; onko minua helppo lähestyä vai vaikutanko kovin kiireiseltä ja kireältä. Haastavakin tilanne saattaa laueta helpommin, kun vanhemmalle antaa hetken aikaa ja kuuntelee ymmärtäväisenä. Toisinaan luottamuksellisen suhteen herääminen ei tapahdu yhdessä yössä vaan vaatii aikaa ja kärsivällisyyttä. Kohtaamisessa on tärkeää myös se, miten asioita esittää. Haastavatkin asiat voi ottaa esille rakentavasti ja toisen näkemyksiä kunnioittaen. Hyvä, luottavainen suhde on pohja vanhemman kanssa tehtävään kasvatusyhteistyöhön ja osallisuuteen. Hyvä kasvatusyhteistyö taas on pohja lapsen turvalliselle kasvulle ja lapsen edun toteutumiselle.

LÄHTEET

- Ahonen, L. (2017a). *Haastavat kasvatustilanteet. Lämpimän vuorovaikutuksen kirja*. (3. uud. p.) PS-kustannus
- Ahonen, L., (2017b). *Vasun käyttöopas*.
<https://www.ellibslibrary.com/fi/book/9789524517997>
- Juhila, K. (2021). Teemoittelu. Teoksessa Vuori, J. (toim.), *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla 5.10.2024
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/>
- Koivula, M., Siippainen, A., & Eerola-Pennanen, P. (2022). Varhaiskasvatus valloittaa. Teoksessa M. Koivula (toim.), A. Siippainen (toim.), & P. Eerola-Pennanen (toim.), *Valloittava varhaiskasvatus* (s. 3–5).
<https://www.ellibslibrary.com/fi/book/9789523970540>
- L540/2018. Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540>
- Lahtinen, J. (2021). Ajankohtaista varhaiskasvatuksesta. Varhaiskasvatus muutoksen kourissa. Teoksessa E. Kataja (toim.) *Lumoudu lapsesta. Artikkeleita arkipedagogiikasta*. (s. 7–19).
<https://www.hameenlinna.fi/wp-content/uploads/2022/03/lumoudulapsesta.pdf>
- Lapsenkasvatus.fi. (i.a.) *Kasvatuskumppanuus- onnistu kasvatusyhteistyössä*. Saatavilla 19.5.2024
<https://lapsenkasvatus.fi/kasvatuskumppanuus-onnistu-kasvatusyhteistyossa/>
- Nivala, E., & Rönkkö, S. (2021). *Varhaiskasvatuksen sosionomin asiantuntijuus ja ja sosiaalipedagoginen osaaminen*. Saatavilla 15.9.2024.
https://www.academia.edu/67863275/Varhaiskasvatuksen_sosionomin_asiantuntijuus_ja_sosiaalipedagoginen_osaaminen
- Murto, K., (14.3.2024). *Varhaiskasvatus on tärkeä osa koulutusjärjestelmää*. Saatavilla 26.5.2024

- <https://www.oaj.fi/ajankohtaista/blogiartikkelit/OAJ-blogi/2024/varhaiskasvatus-on-tarkea-osa-koulutusjarjestelmaa/>
- Opetusalan ammattijärjestö OAJ., (i.a.). *Koulutusjärjestelmä. Varhaiskasvatus.* Saatavilla 26.5.2024 <https://www.oaj.fi/politiikassa/suomalainen-kasvatus-ja-koulutusjarjestelma/varhaiskasvatus/>
- Opetushallitus. (2022.) *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022.* https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_2.pdf
- Opetushallitus. (i.a. -a). *Mitä on varhaiskasvatus?* Saatavilla 21.1.2024 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-varhaiskasvatus>
- Opetushallitus. (i.a. -b). *Varhaiskasvatus.* Saatavilla 20.1.2024 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatus>
- Rantanen, T., & Toikko, T. (2009). *Tutkimuksellinen kehittämistoiminta.* (Tampere University Press) <https://www.ellibslibrary.com/book/9789514477324>
- Rintakorpi, K., & Holmikari, J. (15.12.2021). Sosiaalipedagogisen osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen varhaiskasvatuksessa. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2021.* <https://journal.fi/sosiaalipedagogiikka/article/view/109067>
- Rintakorpi, K., Holmikari, J., Jalasmäki, H., & Kukkonen, S. (5.4.2023). Varhaiskasvatuksen sosionomin osaaminen ja työnkuva. Teoksessa K. Rintakorpi, J. Holmikari, H. Jalasmäki & S. Kukkonen (toim.), *Ammattina varhaiskasvatuksen sosionomi.* (s. 9–20). Laurea-ammattikorkeakoulu. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/792700/Laurea%20Julkaisut%202024.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Suomen vanhempainliitto ry. (2020). *Vanhempainyhdistyksen perustamisopas.* Saatavilla 25.5.2024 <https://vanhempainliitto.fi/wp-content/uploads/2022/05/perustamisopas2022.pdf>
- Suomen vanhempainliitto ry. (i.a. -a) *Mitä vanhempainliiton toiminta on?* Saatavilla 19.5.2024 <https://vanhempainliitto.fi/vanhempainliiton-toiminta/>
- Suomen vanhempainliitto ry., (i.a. -b). *Vanhempien osallisuus.* Saatavilla 18.8.2024 <https://vanhempainliitto.fi/vanhempainliiton-toiminta/varhaiskasvatus/vanhempien-osallisuus/>

- Suomen vanhempainliitto ry., (i.a. -c). *Varhaiskasvatuksen hyvinvointityö*. Saatavilla 24.8.2024 <https://vanhempainliitto.fi/vanhempainliiton-toiminta/varhaiskasvatus/varhaiskasvatuksen-hyvinvointityo/>
- Tasa-arvoinen varhaiskasvatus., (i.a. -a). *Esteettömyys ja saavutettavuus*. Saatavilla 18.8.2024 <https://tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/aiheet/yhteisty-perheiden-kanssa/esteettomyys-ja-saavutettavuus/>
- Tasa-arvoinen varhaiskasvatus., (i.a. -b). *Huoltajien osallisuus*. Saatavilla 18.8.2024 <https://tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/aiheet/yhteisty-perheiden-kanssa/huoltajien-osallisuus/>
- Teräväinen, J., & Böök, M-L. (2022). Moninaiset perheet ja varhaiskasvatus. Teoksessa M. Koivula (toim.), A. Siippainen (toim.), & P. Eerola-Pennanen (toim.), *Valloittava varhaiskasvatus* (s. 51–59). <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/9789523970540>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2019). Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Saatavilla 5.10.2024 https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf
- Ukkonen-Mikkola, T., Yliniemi, R., & Wallin, O. (22.12.2020). *Varhaiskasvatuksen työ muuttuu- muuttuuko asiantuntijuus?* Saatavilla 22.9.2024 <https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/89217>
- Valvira., (i.a.). *Varhaiskasvatuksen valvonta*. Saatavilla 24.8.2024 <https://valvira.fi/varhaiskasvatus/valvonta>
- Venninen, T., Leinonen, J., Rautavaara-Hämäläinen, M., & Purola, K. (2011). *"Lähes aina haettaessa sanotaan, että ihan ok päivä – mitä se lopulta tarkoittaa?" Lasten vanhempien ja henkilökunnan osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa*. https://www.socca.fi/files/1618/Lasten_vanhempien_ja_henkilokunnan_osallisuus_paakaupunkiseudun_paivakodeissa_2011.pdf

LIITE 1. Kyselyn saatekirje koteihin

Tervehdys koteihin!

Xxxx kunnan varhaiskasvatuksessa on käytössä joka kevät koteihin suunnattu palautekysely kuluneesta toimintakaudesta. Nyt toivoisin vastaustanne tähän lyhyeen kyselyyn. Olen kolmannen vuoden sosionomiopiskelija. Opintoissani olen suuntautunut varhaiskasvatukseen ja teen tällä hetkellä opinnäytetyötäni. Olen nyt yhteistyössä Xxxxx kunnan varhaiskasvatuksen kanssa valinnut opinnäytetyöni aiheeksi vanhempien osallisuuden varhaiskasvatuksessa.

Varhaiskasvatuksen perusteet 2022 on valtakunnallinen opetushallituksen antama määräys, jonka mukaan paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan. Sekä valtakunnallisessa, että paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa määritellään myös vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö. Varhaiskasvatuksen ja vanhempien välinen yhteistyö on tärkeää lapsen kasvun, kehityksen ja tuen takaamiseksi. Se on arkisimmillaan tuonti- ja hakutilanteita ja niihin liittyvää kuulumisten vaihtoa, mutta se on paljon muutakin. Se on myös sitä, että vanhemmilla olisi mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Toimiva yhteistyö tukee puolin ja toisin lapsen kasvua ja kehitystä, sekä myös perheiden arkea.

Opinnäytetyössäni kyselyn avulla pyrin nyt kartoittamaan vanhempien kokemuksia yhteistyöstä ja osallisuudesta varhaiskasvatuksessa, sekä tuomaan esille uusia kanavia kotien ja varhaiskasvatuksen väliselle yhteistyölle. Lisäksi kyselyn avulla vanhemmat itse voivat ehdottaa keinoja ja toimia toimivalle yhteistyölle. Kysely ei ole pitkä. Toivon mahdollisimman monen vastaavan kyselyyn, jotta saamme mahdollisimman laajan ja todenmukaisen tuloksen, lisäksi se auttaa opinnäytetyöni etenemistä.

Kiitos jo tässä vaiheessa!

Ystävällisin terveisin,

Katja Tanskanen

LIITE 2. Kysely

Vanhempien osallisuus varhaiskasvatuksessa

Tällä kyselyllä kartoitetaan millaisena vanhemmat kokevat kodin ja varhaiskasvatuksen välisen yhteistyön ja osallisuutensa. Kyselyssä selvitetään myös löytyykö kiinnostusta vanhempainyhdistyksen perustamiselle. Mikäli kiinnostutte siitä, kerrottehan oman lapsenne ryhmän kasvattajalle niin pystymme kartoittamaan onko kyseiseen toimintaan halukkaita. Lisätietoa toiminnasta löytyy netistä Suomen vanhempainliiton sivuilta.

Millaisena olette kokeneet kodin ja varhaiskasvatuksen välisen yhteistyön?

Minkälaista yhteistyötä toivoisitte kodin ja varhaiskasvatuksen välille?

Miten mielestänne vanhempien osallisuus ja osallistumismahdollisuudet on otettu huomioon yhteistyössä?

Oletteko vastanneet keväisin palautekyselyyn? Minkälaisena koette kyselyn?

Oletteko kuulleet vanhempainyhdistys toiminnasta?

- Kyllä
- Ei

Olisitteko kiinnostuneet jostain seuraavista vaihtoehdoista

- Teemalliset illat (esim. 3-vuotiaan tahtoikä, lapset ja media jne.)
- Vanhempainiltoja enemmän

- Vanhempainyhdistys toiminta
- Varhaiskasvatuksen toiminnan kehittämiseen osallistuminen
- Joku muu mikä

LIITE 3 Tietopaketti varhaiskasvatukseen jaettavaksi perheille

VANHEMPAINTOIMINTA

SISÄLLYS

Vanhempaintoiminta

Mitä se voi olla?

Tekijöidensä näköistä toimintaa

Mistä aloittaa?

Mistä lisää tietoa?

VANHEMPAINTOIMINTA

- Vanhempaintoiminta on vapaaehtoistoimintaa ja on yksi kodin ja varhaiskasvatuksen välillä toimiva yhteistyön muoto. Se lähtee varhaiskasvatuksen tarpeista.
- Varhaiskasvatuksen ja kodin välinen yhteistyö edistää oppimista ja lapsen tervettä ja turvallista kasvua.
- Yhteistyö tukee vanhempien osallisuutta.
- Se voi olla joko yhdistysmuotoista tai vapaamuotoisempaa vanhempaintoimikunta, -tiimi, -foorumi tai kerho-muotoista toimintaa.
- Vanhempaintoiminta voi olla esimerkiksi ryhmäkohtaista vanhempaintimin toimintaa, vanhempaintoimikunnan tai vanhempainyhdistyksen toimintaa. Vanhempaintoimikunta on rekisteröimätön ja vanhempainyhdistys on rekisteröity.

3

MITÄ SE VOI OLLA?

- Perheiden hyvinvointia ja päiväkotiyhteisön rakentumista tukevaa toimintaa.
- Vaikuttamismahdollisuus
- Yhteistyötä ja vertaistukea muiden vanhempien kanssa.
- Tapahtumia, tilaisuuksia ja kampanjoita. Lasten hyvinvoinnin vahvistaminen etusijalla.
- Tärkeä linkki kotien ja varhaiskasvatuksen välillä.
- Yhteisöllisyyden vahvistamista.
- Vanhempaintoiminta voi olla vaikka ja mitä! Vanhemmat voivat itse suunnitella siitä juuri oman kunnan ja päiväkodin näköistä toimintaa, lasten etu edellä.

4

TEKIJÖIDENSÄ NÄKÖISTÄ TOIMINTAA

Ideita toimintaan:

Heijastinsuunnistus, luontopolku, harrastemessut, satukerho, valokuvasuunnistus, liikenneturvallisuus tempaukset, leipomisillat, vertaistukiryhmät vanhemmille, hyvien tapojen ja tekojen kampanja, mediakasvatus tapahtuma/ilta, taiteiden yö, kauneus- ja hemmotteluilta, päiväkodin pihajuhlat ja monia monia muita....

5

MISTÄ ALOITTAAN?

- Kerätäkää aluksi muutama kiinnostunut.
- Ottakaa asia puheeksi varhaiskasvatuksessa.
- Vanhempaintoimikunnan, -tiimin tai -foorumin perustaminen on vapaamuotoisempaa.
- Vanhempainyhdistyksen perustaminen tapahtuu yhdistyksen perustavassa kokouksessa.
- Vanhempainliitosta saa apua perustamiseen ja vastauksia esille nousseisiin kysymyksiin.

6

MISTÄ LISÄÄ TIETOA?

Instagram: @kotijakoulu

www.vanhempainliitto.fi

Vanhempainliiton sivustolla on kattavat yhteystiedot, ota rohkeasti yhteyttä ja kysele jos kiinnostuit!

Sivuilta löytyy myös Vanhempainyhdistyksen käsikirja ja Vanhempainyhdistyksen perustamisopas, joissa tietoa laajemmin.

7

LÄHTEET

<https://vanhempainliitto.fi/vanhempainliiton-toiminta/varhaiskasvatus/>

<https://vanhempainliitto.fi/vanhempainliiton-toiminta/varhaiskasvatus/vanhemmat-toimijoina/>

<https://vanhempainliitto.fi/wp-content/uploads/2022/05/Vanhempainyhdistyksen-kasikirja-2022.pdf>

101 ideaa. Ideoita vanhempainliiton toimintaan.

Kuvat: Word kuvapankki

8